

תולדות השראת שכינה (יח) / העומדים לפני ה' (חלק ג) – היחס בין הכוהנים ללוויים

אצל הלוויים, לעומת זאת, אין מופיעה כלל לשון קדושה, כי אם לשון טהרה בלבד (במדבר ח', ו-ז, וראה בשיעור הקודם); וגם אין הכתוב מזכיר ביחס להם בגדים מיוחדים כלשהם.¹

מחנה שכינה ומחנה לוי

ההבדל האמור משתקף בהבחנה בין הר הבית, הוא מחנה לוי, לבין העזרה, שהיא מחנה שכינה:² בעזרה נעשות רוב עבודות המקדש – הקרבת קרבנות, מנחות ונסכים – ואכילת קודשי קודשים מותרת רק בה, בעוד שבהר הבית אין מקריבים כלל, ויש בכך משום שחוטי חוץ; בעזרה יש איסור כרת על כניסה בטומאה, ואילו להר הבית מותר טמא מת להיכנס, והכניסה אליו אסורה – באיסור לאו בלבד – רק לטמאים בטומאה היוצאת עליהם מגופם (זב, זבה, נידה, יולדת, בעל קרי, וכמובן מצורע); בעזרה שומרים הכוהנים, ובהר הבית – הלוויים.

מדרגת העזרה והמקדש היא מדרגת הקדושה, מדרגתם של הכוהנים, ואילו מדרגת הר הבית, מחנה לוי, היא מדרגת הטהרה, המכונה לקדושה. הטהרה, עיקרה מה שפועל אדם ^{צדק, צדקה, צדקנות, צדקנות} מדרגת העזרה והמקדש אל הקדושה – שמקורה א-לוהי, והקב"ה מזכה בה את האדם אם הוא ראוי לכך. הטהרה, המאפיינת את הלוויים ואת הר הבית, מובילה לקדושתם של המקדש ושל הכוהנים.

הדינים האישיים הנוהגים בכוהנים

בתחילת פרשת אמר מונה התורה דינים הנוהגים בכוהנים מפאת קדושתם:

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה אֲמַר אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אֶהֱרֹן וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם לִפְנֵי לֹא יִטְמָא בְּעַמּוּי. כִּי אִם לְשֹׂארוֹ הַקָּרֵב אֵלָיו...

לֹא יִקְרָח קְרָחָה בְּרֵאשִׁים וּפְאֵת זָקֵנִים לֹא יִגְלַחוּ וּבְבִשְׂרָם לֹא יִשְׂרְטוּ שְׂרָטָה. קְדָשִׁים יִהְיוּ לֹא-לְהִיָּהֶם וְלֹא יַחְלְלוּ שֵׁם אֱ-לֹהֵיהֶם כִּי אֵת אֲשֵׁי ה' לָחֵם אֱ-לֹהֵיהֶם הֵם מִקְרִיבִם וְיִהְיוּ קְדָשׁ.

אֲשֶׁה זָנָה וְחָלְלָה לֹא יִקְחוּ וְאֲשֶׁה גְרוּשָׁה מְאִישָׁה לֹא יִקְחוּ כִּי קְדָשׁ הוּא לֹא-לְהִיוּ.

לאחר שדנו בלוויים, ברצוננו לבחון בשיעור זה את היחס המהותי בין הכהונה והלווייה. זהו נושא רחב ביותר, ולא הבאנו כאן אלא ראשי פרקים בלבד.

א. קדושה וטהרה

בחירתם וכניסתם לעבודה

ההבדל המרכזי בין הכוהנים ללוויים מתבהר כבר מהשוואת תיאורי בחירתם וכניסתם לעבודה. אצל הכוהנים מדגיש הכתוב שוב ושוב את קדושתם. כך כבר בציווי על הקרבת אהרן ובניו לכהונה ועל עשיית בגדי הכהונה – שתכליתם, לפי הציווי, לקדש את אהרן ובניו לתפקידם:

וְאִתָּה הַקָּרֵב אֲלֵיךְ אֵת אֶהֱרֹן אָחִיךָ וְאֵת בְּנָיו אִתּוֹ מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְכַהֵנוּ לִי... וְעֲשִׂיתָ בְּגְדֵי קְדָשׁ לְאֶהֱרֹן אָחִיךָ לְכַבֹּד וּלְתַפְאֲרָתוֹ... וְעָשׂוּ אֵת בְּגְדֵי אֶהֱרֹן לְקְדָשׁוֹ לְכַהֵנוּ לִי... וְעָשׂוּ בְּגְדֵי קְדָשׁ לְאֶהֱרֹן אָחִיךָ וּלְבָנָיו לְכַהֵנוּ לִי...

וְהַלְבַּשְׁתָּ אֹתָם אֵת אֶהֱרֹן אָחִיךָ וְאֵת בְּנָיו אִתּוֹ וּמִשְׁחַתְּ אֹתָם וּמִלֵּאתָ אֵת יְדָם וְקִדַּשְׁתָּ אֹתָם וְכַהֲנוּ לִי (שמות 28)

כך גם בפרק הבא, המתאר את תהליך קידושם של הכוהנים בימי המילואים: "וְזֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה לָהֶם לְקַדֵּשׁ אֹתָם לְכַהֵן לִי..." (שם כ"ט, א). לאחר רחיצת אהרן ובניו במים מולבשים הכוהנים בבגדיהם ונערך כל טקס המילואים, שהציווי עליו בא שם, וביצועו – בויקרא ח', וכבר עמדנו עליו בהרחבה בשנה שעברה (שיעור 26).

לענייננו כאן נדגיש נקודה אחת – קידוש הכוהנים וקידוש המשכן הם תהליכים מקבילים ומשלימים, המתבצעים בד בבד: אהרן נמשח יחד עם המשכן וכליו (ויקרא ח', י-יב), ועל כל הכוהנים מוזה שמן המשחה יחד עם הדם אשר על המזבח – "וַיִּקַּח מֹשֶׁה מִשְׁמֵן הַמִּשְׁחָה וּמִן הַדָּם אֲשֶׁר עַל הַמִּזְבֵּחַ וַיַּזְּ עַל אֶהֱרֹן וְעַל בְּגָדָיו וְעַל בְּנָיו וְעַל בְּגְדֵי בְנָיו אִתּוֹ וַיִּקְדַּשׁ אֵת אֶהֱרֹן אֵת בְּגָדָיו וְאֵת בְּנָיו וְאֵת בְּגְדֵי בְנָיו אִתּוֹ" (שם, ל). הווה אומר: קדושתו של אהרן, הכהן הגדול, הנה חלק מקדושת המשכן – הכהן הגדול הנו מרכיב אינטגרלי של המקדש; וקדושת הכוהנים כולם היא חלק מקדושת המזבח. וכניסוחו של בעל משך חכמה (בפירושו לויקרא שם): "והנה בכל מילי שוין הכהנים לכלי שרת שאהרן ובניו במשיחה וכל הכהנים בהלבשה ועבודתם מקדשם".

1 במאמרו "בגדי שרד לכהנים וללוויים", מעלין בקודש ה (אב תשס"ב), טוען הרב ישראל אריאל כי בגדי השרד (שמות ל"א, י; ל"ה, יט; ל"ט, א, מא) היו בגדי לוייה. אך, כאמור, בתורה לא נאמר שהיו ללוויים בגדים מיוחדים לעבודה, ורק בחנוכת מקדש שלמה מוזכר כי הם "מְלַבְּשִׁים בּוּיָן" (דה"ב ה', יב).

2 ההשוואה היא מתוך ספרם של י' שפירא וי' פלאי, אל גבעת הלבונה, יצאה תשנ"ט, עמ' כד-כו.

כהכנה לעבודה; וכן אסור שתהא חציצה בינם לבין רצפת העזרה (רמב"ם הלכות ביאת המקדש פ"ה ה"ז), שהרי מעמדם כשל כלי שרת, שאף בו פוסלת חציצה.⁵ לכל הדינים הללו אין זכר בעבודת הלוויים.

מתנות כהונה ומתנות לוייה

בפירושו לבמדבר (ג, מה) מבדיל המשך חכמה בין מתנות הכהונה (שהדגם להן הוא התרומה), שכמו הכהונים עצמם, יש בהן קדושה, ועל כן הן נאכלות בטהרה ורק לכהונים, לבין מתנות הלוויים (מעשר ראשון), שאין בהן קדושה, ועל כן הן נאכלות לכל אדם ובטומאה.

ידעאל ולדמן⁶ הראה כיצד מתבטאת הבחנה זו באופייה של נתינת התרומות והמעשרות. נתינת התרומה ויתר מתנות הכהונה היא מצווה שבין אדם למקום: המתנה ניתנת לה, והוא מזכה בה את הכהן כשליחו, מכוח בחירתו וקדושתו.⁷ הלוויים, לעומת זאת, זוכים במעשר בגלל מעמדם הכלכלי הרעוע, הנובע מייעודם לעבודת המשכן ומהוצאתם בשל כך מכלל נוחלי הארץ; נתינת המעשר נושאת, אם כן, אופי של בין אדם לחברו,⁸ ולמעשה, המעשר אינו אלא שכר ללוויים מאת בני ישראל תמורת עבודתם במקדש עבורם⁹ – "וּלְבְנֵי לְוִי הִנֵּה נִתְּתִי כָּל מַעֲשֵׂר בְּיִשְׂרָאֵל לְנִחְלָה חֲלָף עֲבֹדְתָם אֲשֶׁר הֵם עֹבְדִים אֶת עֲבֹדַת אֱהֱל מוֹעֵד" (במדבר י"ח, כא).¹⁰

ב. חסד ודין

בברכת משה ללוי מכונה אהרן "אִישׁ חֲסִידֶךָ" (דברים ל"ג, ח). ואכן, חז"ל מייחסים לאהרן הכהן את מידת החסד, ולמשה, הלוי – את מידת הדין:¹¹

5 עיין יומא נח ע"א "בעא מיניה רמי בר חמא מרב חסדא הניח סיב... בדם כשר בקומץ פסול", וברש"י שם, וברמב"ם הלכות פסולי המוקדשין פ"א הכ"א.

6 במאמרו היפה "כהונה ולויה, קדושה והבדלה", מעלין בקודש ז (אב תשס"ג), עמ' 65-82.

7 ראה הערה 8 בשיעור הקודם.

8 ולדמן מציין שבכמה מקומות בספר דברים (י"ד, כט; ט"ז, יא, יד; כ"ו, יב-יג) מוזכר הלוי יחד עם הגר, היתום והאלמנה.

9 ולדמן מוסיף דיוק נאה הנוגע לענייננו: פרשת מתנות הכהונה והלויה (במדבר י"ח) קושרת את שני סוגי המתנות לכך שבני השבט אינם נוחלים בארץ, אלא שלאחר נאמר כי ה' הוא נחלתו – "בְּאַרְצָם לֹא תִנְחַל וְחֵלֶק לֹא יִהְיֶה לָךְ בְּתוֹכָם אֲנִי חֵלֶקְךָ וְנִחְלֶתְךָ בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (שם, כ); בעוד שנחלתם של הלוויים אינה אלא המעשר עצמו – "כִּי אֶת מַעֲשֵׂר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל... נִתְּתִי לְלוֹיִם לְנִחְלָה" (שם, כד).

10 ע' שטרנברג, "הכהונים, הלוויים והבכורות", מגדים מז (תשרי תשס"ח), רואה (בכיוון שונה מעט מזה שהלכנו בו פה) במתנות דגם לייחודה של כל קבוצה, על פי אופי הנתינה לה' המתבטא בה. הבכור קשור למתנות הראשיות, המביעות את ההכרה כי הכול מאת ה': "כִּי מִמֶּךָ הִלַּל וּמִיָּדָךְ נִתְּנוּ לָךְ" (דה"א כ"ט, יד). המעשר, הניתן ללוי, מסמל את שותפות האדם עם א-לוהיו: הלוויים עובדים במקדש עבור ישראל, וחלף עבודתם נותנים להם ישראל, בתיווכו של ה', את המעשר. התרומה – נתינת המובחר שבתבואה לה' – מבטאת את אהבת האדם לא-לוהיו, ודומים לה הכהונים, שהם המובחרים שבבני ישראל.

11 הדברים דלהלן הם על פי הרב משה אודס, בלבבי משכן אבנה, ירושלים תשס"ו, עמ' 327-329. וראה גם שפת אמת לפרשת תצוה שנים תרס"ב (ד"ה בפסוק הקרב אליך) ותרמ"ז, וגבורות ה' למהר"ל עמ' ק"ג.

וְקִדְשָׁתוּ כִּי אֶת לַחֵם אֶ-לֹהֶיךָ הוּא מִקְרִיב קֹדֶשׁ יְהוָה; לָךְ כִּי קְדוֹשׁ אֲנִי ה' מִקְדָּשְׁכֶם (ויקרא כ"א, א-ח).

קדושת הכהונים מתבטאת בשמירה על שלמות גופם ועל שלמות זיווגם ובאיסור להיטמא, והתורה מנמקת: "כִּי אֶת אֲשֵׁי ה' לַחֵם אֶ-לֹהֵיהֶם הֵם מִקְרִיבִים וְהָיוּ קֹדֶשׁ" – וכפי שראינו, כי קדושת הכהונים קשורה לקדושת המזבח. מלבד זאת מצווים כל ישראל "וְקִדְשָׁתוּ" – כלומר: להעדיף את הכהן בדברים שבקדושה (גטין נט ע"ב ועוד) – וגם כאן חוזר הנימוק "כִּי אֶת לַחֵם אֶ-לֹהֶיךָ הוּא מִקְרִיב".

בהמשך הפרשה באות מצוות מיוחדות לכוהן הגדול:

וְהִכָּהֵן הַגְּדוֹל מֵאֲחָיו אֲשֶׁר יוֹצֵק עַל רֵאשׁוֹ שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וּמֵלֵא אֶת יָדוֹ לְלַבֵּשׁ אֶת הַבְּגָדִים אֶת רֵאשׁוֹ לֹא יַפְרֵעַ וּבְגָדָיו לֹא יִפְרֹם. וְעַל כָּל נִפְשֹׁת מֵת לֹא יָבֵא לְאֲבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא יִטְמָא. וּמִן הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא וְלֹא יַחַל אֶת מִקְדָּשׁ אֶ-לֹהֵיו כִּי נָזַר שֶׁמֶן מִשְׁחַת אֶ-לֹהֵיו עָלָיו אֲנִי ה'.

וְהוּא אִשָּׁה בְּתוּלִיָּה יִקַּח. אֲלֶמְנָה וְגֵרוּשָׁה וְחַלְלָה זָנָה אֶת אִלָּה לֹא יִקַּח כִּי אִם בְּתוּלָה מְעֻמְיוֹ יִקַּח אִשָּׁה. וְלֹא יַחַל לְזָרְעוֹ בְּעַמְּיוֹ כִּי אֲנִי ה' מִקְדָּשׁוֹ

(ויקרא כ"א, י-טו).

האיסור על הכהן הגדול להיטמא לקרוביו, ואפילו לאביו ולאמו, הנו ביטוי מאלף להיותו חלק מן המקדש עצמו, וכפי שאומרת התורה "וּמִן הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא וְלֹא יַחַל אֶת מִקְדָּשׁ אֶ-לֹהֵיו כִּי נָזַר שֶׁמֶן מִשְׁחַת אֶ-לֹהֵיו עָלָיו אֲנִי ה'": הכהן הוא חלק מן המקדש, ואין הוא יכול לעזבו בשום מקרה.³

בלוויים אין, כאמור, קדושה עצמית כלל ועיקר, וממילא אין נוהגים בהם דינים דומים.

העבודה

הכהונים עושים את כל עבודות המזבח והמקדש (ההיכל): הקרבת קרבנות, מנחות ונסכים, הקטרת הקטורת, הטבת המנורה, עריכת לחם הפנים וכו'. על תפקידי הלוויים עמדנו בפירוט בשיעורים הקודמים, וראינו כי הקב"ה אומר עליהם לאהרן: "וְשָׁמְרוּ מִשְׁמֶרֶתְךָ וּמִשְׁמֶרֶת כָּל הָאֱהָל אַךְ אֶל כָּלֵי הַקֹּדֶשׁ וְאֶל הַמִּזְבֵּחַ לֹא יִקְרְבוּ וְלֹא יָמְתוּ גַם הֵם גַּם אֲתָם" (במדבר י"ח, א), כלומר, אין הם עובדים בקודש.⁴

מסיבה זו צריכים הכהונים לקדש ידיהם ורגליהם מן הכיור קודם שייגשו לעבודה (שמות ל', יז-כא), כלומר, לקדש את גופם

3 במשנה (סנהדרין פ"ב מ"א) נחלקו תנאים אם אסור לכוהן הגדול להשתתף כלל בלוויה, או שמא מותר לו לצאת, ורק נאסר עליו להיטמא: "מת לו מת – אינו יוצא אחר המטה, אלא הן נכסין והוא נגלה הן נגלין והוא נכסה, ויוצא עמהן עד פתח העיר, דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר: אינו יוצא מן המקדש, שנאמר 'וּמִן הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא'. וביארה הגמרא (שם יט ע"א) בדעת רבי מאיר: "הכי קאמר: 'מִן הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא' – מִקְדוּשָׁתוֹ לֹא יֵצֵא".

4 הבדל זה מתבטא גם בעת מסע המשכן (במדבר ד', ה-כ): תחילה מכסים הכהונים את כלי הקודש, "וְאֶתְרִי כֵן יָבִאוּ בְּנֵי קָהָת לְשֵׁאת וְלֹא יָגֵעוּ אֶל הַקֹּדֶשׁ וְיָמְתוּ" (שם, טו). גם כאן אין הלוויים באים במגע ישיר עם הקודש, והם רשאים לשאת את הכלים רק לאחר שהכהונים כיסו אותם.

בחז"ל כי אהרן נבחר לכהונה עוד במצרים¹⁴ – כגון המדרש (ובחסים קב ע"א) כי מתחילה נועד משה להיות כוהן ואהרן לוי, והבחירה נתהפכה בעקבות חרון אפו של ה' במשה על אמרו "שלח נא ביד תשלח" (שמות ד, ג).¹⁵

בשיעור הקודם דנו בהרחבה במעמד של הלוויים, וראינו שיש בו שלושה מרכיבים משלימים והמשכיים: היותם "מתוך בני ישראל" – מייצגי עם ישראל בעבודת המשכן; לקיחתם לה' תחת הבכורות; ונתינתם לכהונים. לקראת סיום, ברצוננו לעמוד על היחס בין מעמד הכהונים לבין מעמד הלוויים לפי גישת הרמב"ן ולאור מה שנידון עד כה.

הקמת המשכן הנה יזמה א-לוהית, מלמעלה למטה: הקב"ה חפץ להשרות את שכינתו בעם ישראל, ולשם כך הוא מצווה אותם לבנות לו משכן לשבתו. כדי שהמשכן כמבנה יוכל לתפקד, דרושים אנשים שיהיו מופקדים יום יום על עבודתו: הקרבת הקרבנות, הטבת הנרות, הקטרת הקטורת, עריכת לחם הפנים וכו'. אנשים אלו – הכהונים – הם העובדים העיקריים במשכן, והם מהווים חלק מהותי שלו, כמו יתר כליו. לפיכך הם מתקדשים לכהונתם בד בבד עם קידוש המשכן וכליו; וכמו למשכן כולו, יש להם קדושה עצמית סגולית – קדושה שאינה תלויה במעשיהם, אלא היא נובעת מבחירה א-לוהית בלתי-מנומקת.

בחירת הכהונים קודמת אפוא באופן מהותי לבחירת הלוויים – בחירה שאין בה קדושה, כי אם הבדלה בלבד. הבדלה זו היא "מתוך בני ישראל", ושותפות העם בולטת בה מאוד: הלוויים מחליפים את הבכורות – הנציגים הקודמים של עם ישראל בעבודת ה'; העם נוטל חלק פעיל מאוד בתהליך הכנסתם של הלוויים לעבודה; וגם נתינת המעשר ללוויים "חלף עבדתם" מבטאת את שותפות כלל העם בעבודתם. במובן זה, עיקר עניינם של הלוויים הוא ייצוגם של בני ישראל, ועל כן אין בהם קדושה, והם רק מסייעים לכהונים, אך אינם משתתפים בעבודת הקודש. מצד שני, בהבדלתם ובלקיחתם לה' נתקרב הלוויים למשכן יתר על שאר העם, והם חונים סביב המשכן ומופקדים על משמרתו, שלא יבוא אליו זר. בכך יוצרים הלוויים גבול ומסגרת לקודש: השפע של הפנים, של המהות, של הקודש, המיוצג במידת החסד המאפיינת את הכהונה, מוגבל ומוגדר על ידי הדין-הגבורה של הלוייה.

הלל אומר: הוי מתלמידיו של אהרן אוהב שלום ורודף שלום אוהב את הבריות ומקרבן לתורה (אבות פ"א מ"ב).

משה היה אומר: יקוב הדין את ההר. אבל אהרן אוהב שלום ורודף שלום, ומשים שלום בין אדם לחבירו (סנהדרין ו ע"ב).

'וילך ויפגשו' (שמות ד, כז) – הדא הוא דכתיב 'חסד ואמת נפגשו צדק ושלום נשקו' (תהילים פ"ה, יא): 'חסד' – זה אהרן, שנאמר 'וללוי אמר תומיך ואוריך לאיש חסידך' (דברים ל"ג, ח); 'ואמת' – זה משה, שנאמר 'לא כן עבדי משה' וגו' (במדבר ל"ב, ז)... 'צדק' – זה משה, שנאמר 'צדקת ה' עשה' (דברים ל"ג, כא); 'ושלום' – זה אהרן, שנאמר 'בשלום ובמישור הלך אתי' (מלאכי ב, ו) (שמות רבה ה י).

ובהתאם לכך קובע הזוהר בכמה מקומות (ראה למשל זוהר במדבר קמה ע"ב) כי הכהונים באים מסטרא דחסד (מצד החסד).

לקביעה זו ביטויים רבים בעבודת הכהונים, ובפרט בעבודת הכוהן הגדול: אהרן נושא את שמות בני ישראל על החושן בבואו אל הקודש (שמות כ"ח, יב, כט); רק במיתת הכוהן הגדול יכול רוצח בשגגה לצאת מעיר מקלטו (במדבר ל"ה, כה), מפני שהיה לו לבקש רחמים על דורו ולא ביקש (מכות יא ע"א); וביום הכיפורים מכפר הכוהן הגדול בעדו ובעד ביתו ובעד כל קהל ישראל (ויקרא ט"ז, יז). וכן מברכים הכהונים: "וציוונו לברך את עמו ישראל באהבה".

הלוויים, לעומת זאת, הם שומרי המקדש: תפקידם להרחיק זרים מלקרב אל המשכן, ובכך הם מייצגים את תכונת ההגבלה המאפיינת את מידת הגבורה-הדין.

ג. בחירת הכהונים ובחירת הלוויים

ומעמדם ביחס למשכן וביחס לבני ישראל

בעבר (שיעור 24 לשנת ה'תשס"ז) כבר דנו בהרחבה במחלוקת רש"י והרמב"ן בעניין סדר הבחירה של הכהונים והלוויים. לפי רש"י, לאחר חטא העגל נבחר כל שבט לוי, שלא נטל חלק בחטא זה, ובהמשך נבחרו אהרן ובניו מתוך השבט לעבודת הכהונה במסגרת ציווי המשכן (שמות כ"ח, א) – שניתן, לדעת רש"י, רק לאחר חטא העגל. הרמב"ן, הגורס כי ציווי המשכן ניתן עוד לפני חטא העגל, מבין כי בחירת אהרן ובניו במסגרת ציווי זה הנה בחירה סגולית, שאינה קשורה לחטא זה, וכי בני לוי צורפו לעבודת המשכן בשלב שני, לאחר החטא, להילוות לכהונים¹² ולסייעם.¹³ ואכן, יש דעות

14 ייתכן שהרעיון כי אהרן וביתו נבחרו לכהונה עוד במצרים מבוסס על נבואת איש הא-לוהים אל עלי בתחילת ספר שמואל: "וַיָּבֹא אִישׁ אֶל-לֵהִים אֵל עֲלִי וַיֹּאמֶר אֵלָיו כֹּה אָמַר ה' הַנְּגִלָה נְגִלָּתִי אֵל בֵּית אַבְיָד בְּהֵייתָם בְּמִצְרַיִם לְבֵית פְּרָעָה. וַבְּחַר אֹתוֹ מִכָּל שְׂבָטֵי יִשְׂרָאֵל לִי לְכַהֵן לְעֹלֹת עַל מִזְבְּחִי הַקָּטֹרֶת לְשֵׂאת אֶפֶוד לְפָנַי וְאֶתְנֶה לְבֵית אַבְיָד אֶת כָּל אֲשֵׁי בְנֵי יִשְׂרָאֵל" (שם"א ב', כז-כח). כמובן, פרשנות זו של הכתוב אינה מוכרחת – ייתכן מאוד (וכן ביארו רוב המפרשים שם) שתוכן ההתגלות לאהרן בפס' כז אינו הבחירה הנזכרת בפס' כח, ושני הפסוקים מציינים עניינים שונים: א. הנבואה לאהרן במצרים (המזוהה על ידי חז"ל ורבים מן המפרשים עם הנבואה הנזכרת ביחזקאל כ', ה-ט); ב. בחירת אהרן וביתו לכהונה – שאירעה בשלב מאוחר יותר.

15 וצריך עיון בדעת רש"י, שהביא בפרושו לשמות שם את המדרש הזה – הנוגד, בפשטות, את עמדתו בדבר סדר בחירת שבט לוי והכהונים (וראה הערה 10 במאמרה על ע' שטרנברג הנזכר לעיל).

12 וכפי שדורש הכתוב מחדש את שם השבט: "וְגַם אֶת אַחִיךָ מִטֵּה לְוִי שֶׁבֶט אַבְיָד הַקָּרֵב אִתָּךְ וְלִוּוֹ עִלְיָךְ וְיִשְׂרָתוֹךְ... וְנָלוּ עִלְיָךְ..." (במדבר ל"ח, ב, ד).

13 במאמרו "מפקד הלוויים ובחירת הלוויים", הנזכר בשיעור הקודם (הערות 2 ו-10), רואה הרב תמיר גרנות בדעותיהם של רש"י והרמב"ן ביטוי לשתי הבחירות בלוויים עליהן עמד שם: בחירת הלוויים כמשרתי אהרן הכוהן מבוססת על ההנחה שהם צורפו רק בשלב שני, לאחר בחירתם המוקדמת של הכהונים, וכשיטת הרמב"ן; ואילו בחירתם העצמית לה' כחליפי הבכורות תואמת את שיטת רש"י.

התפקיד המשותף העיקרי לכוהנים וללוויים בספר דברים הוא הוראת התורה לעם ישראל: הם מהווים חלק מבית הדין הגדול שבירושלים (דברים י"ז, ח-ט); המלך כותב את ספר התורה שלו "מִלְפְּנֵי הַפְּהִינִים הַלְוִיִּים" (שם, יח); הם ממלאים תפקיד מרכזי במעמד הברכה והקללה בהר גריזים ובהר עיבל עם הכניסה לארץ (כ"ז, ט, יד); ובידיהם מפקיד משה את ספר התורה לאחר שסיים לכתבו (ל"א, ט, כה-כו).

פיזור הלוויים בארבעים ושמונה הערים (במדבר ל"ה, א-ח) שהוקצו להם בנחלות כל שבטי ישראל, הנו מצד אחד קיום של דברי יעקב על השבט "אֶחְלֶקֶם בְּיַעֲקֹב וְאֶפְיֹצֵם בְּיִשְׂרָאֵל" (בראשית מ"ט, ז), ומצד שני, הוא מאפשר את הגשמת ברכתו של משה לשבט:¹⁸

יָרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ לְיַעֲקֹב וְתוֹרַתְךָ לְיִשְׂרָאֵל (דברים ל"ג, י).

* * *

בשיעור זה סימנו את עיונו בסוגיית עובדי המשכן. בשיעור הבא נתבונן בע"ה במסע בני ישראל במדבר, באופן ההליכה והחניה ובמשמעות של מיקום המשכן בלב המחנה.

 כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון ולרב יצחק לוי, תשס"ח
 עורך: בעז קלוש

 בית המדרש הווירטואלי שלידי ישיבת הר עציון
 האתר בעברית: <http://www.etzion.org.il/vbm>
 האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org>
 משרדי בית המדרש הווירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5
 דוא"ל: office@etzion.org.il

נוכל, אם כן, לסכם, כי הלוויים אמנם נבדלים מהעם ומבדילים בינו לבין המשכן, אך הם מצויים במסגרת – בחלק החיצוני, הפונה אל העם, שהם נציגיו ושלוחי במשכן. כשם שמחנה לוי (במשכן – חניית הלוויים סביב המשכן, ובמקדש – הר הבית) הנו חוליית מעבר בין מחנה ישראל (במקדש – העיר ירושלים כולה) לבין מחנה שכניה, כך מהווים הלוויים חוליית מעבר בין העם לבין לב המשכן.

מה מקומם ומעמדם של הכוהנים? עד כמה הם חלק מן העם ונציגיו, ועד כמה הם חלק מן המשכן? מפורסמת שאלת הגמרא (נדרים לה ע"ב - לו ע"א; יומא יט; קידושין כג ע"ב) אם הכוהנים הם "שלוחי דידן" או "שלוחי דרחמנא", ואין ספק כי התלבטות זו נעוצה בעומק פשוטו של מקרא. מצד אחד, ראינו כי הכוהנים הם חלק בלתי-נפרד מן המקדש עצמו, וברור גם כי בניגוד ללוויים, מקומם של הכוהנים אינו במסגרת המשכן כי אם בלבו. מצד שני, יש בתורה כמה וכמה ביטויים להיות הכוהנים, ובייחוד הכוהן הגדול, שלוחי עם ישראל, למשל: הכוהן הגדול נושא את שמות בני ישראל על כתפיו (באפוד) ועל לבו (בחושן) לפני ה'; וכמובן, הכוהנים בכלל, והכוהן הגדול ביום הכיפורים בפרט, מכפרים על בני ישראל. הצירוף "מתוך בני ישראל" מופיע גם בציווי על הקדשת הכוהנים – "וְאֵתָהּ הִקְרַב אֱלֹהֶיךָ אֶת אֶהֱרֹן אֲחִיךָ וְאֶת בְּנָיו אֶתוֹ מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְכַהֵנוּ לִי" (שמות כ"ח, א); אך בעוד שאצל הלוויים הוא חוזר שוב ושוב, ביחס לכוהנים זוהי הופעתו היחידה.

דומה אפוא כי בניגוד ללוויים, שהם בבירור "שלוחי דידן" (ודוק: ביחס ללוויים לא התלבטה הגמרא שלוחי מי הם), לכוהנים יש תפקיד כפול. מצד אחד, מובן שהם חלק מעם ישראל, והם מייצגים אותו ופועלים למענו במשכן. מצד שני, מקומם אינו עם העם, כי אם במחנה שכניה: הם חלק ממשכן ה', וה' הוא חלקם ונחלתם.

ד. הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּים

במהלך השיעור התמקדנו בהבדלים בין הכוהנים ללוויים. לסיום עלינו להעיר כי קיימת בתורה גם מגמה הפוכה – להדגיש דווקא את אחדותו של שבט לוי, ואת הצד השווה שבכוהנים ובלוויים.

היבט זה בולט בייחוד בספר דברים, ובפרט בצירוף "הַפְּהִינִים הַלְוִיִּים", החוזר כמה פעמים בספר (דברים י"ז, ט, יח; י"ח, א; כ"ד, ח; כ"ז, ט).¹⁶ גם הפסוק בספר דברים העוסק בבחירת שבט לוי – "בְּעֵת הַהוּא הִבְדִּיל ה' אֶת שֵׁבֶט הַלְוִי לְשֵׂאת אֶת אֲרוֹן בְּרִית ה' לְעִמָּד לְפָנֵי ה' לְשָׁרְתוֹ וּלְבָרְךָ בְּשֵׁמוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה" (דברים י"ח) – כורך יחד את שני חלקי השבט, וכפי שפירש רש"י על אתר: "לשאת את ארון – הלויים; לעמוד לפני ה' לשרתו ולברך בשמו – הכהנים".¹⁷

נושאים אחרים, בעוד שמספר יהושע משתמע כי זהו תפקיד של הכוהנים (וראה שיעור 7 הערה 5).

18 ברכה זו היא גופה דוגמה לטשטוש בין הכוהנים ללוויים ולהצגתם כמסגרת אחת: הברכה מתייחסת לשבט כולו, אף כי חלקה נוגע בבירור לכוהנים דווקא ("תמיד ואוֹרֵיךָ לְאִישׁ חֲסִידְךָ... יְשִׁימוּ קְטוֹרֶה בְּאֶפֶד וְקָלִיל עַל מִזְבֵּחֲךָ").

16 ועיין בכורות ד ע"א: "דאמר ר' יהושע בן לוי: בעשרים וארבעה מקומות נקראו כהנים לויים, וזה אחד מהן: 'והכהנים הלויים בני צדוק' (יחזקאל מ"ד, טו)".

17 הטשטוש שיש בפסוק זה בין הכוהנים והלוויים הוא אולי היסוד לאי-בהירות בדבר זהותם של נושאי הארון: בספר במדבר נאמר שבני קהת